

סוגיה ה: מקדימים או מאחרים

המשנה מציינת, שדווקא בעניין זמני קריאת המגילה "מקדימין ולא מאחרין", אבל ישנם דברים שבהם מאחרים ולא מקדימים במקרה שהם חלים בשבת, והם: "זמן עצי כהנים, ותשעה באב, חגיגה, והקהל". עוד מציינת המשנה ביחס להקדמת זמן הקריאה, שאף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין – מותרים בהספד ובתענית ומתנות לאביונים.

בחלק הראשון של הסוגיה ישנן שלש מימרות של רבי אבא בשם שמואל, והראשונה שבהם נותנת טעם לכך שמקדימים את זמן הקריאה כאשר חל י"ד אדר בשבת ולא מאחרים אותו. בנוסף, נותנת הגמרא טעם גם לאיחור של תשעה באב חגיגה והקהל. במרכז הסוגיה יש שלשה הסברים של אמוראים לברייתא "חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרים". בחלק השלישי של הסוגיה ישנו הסבר לחלק השני של המשנה, מתוך השאלה מה מותר לעשות בימי הפורים שלא בזמן החיוב.

החלק הראשון: קדימה ואיחור בפורים ובתשעה באב

הגמרא פותחת בשאלה מהו הטעם לכך שמקדימים את זמן הקריאה כאשר י"ד אדר חל בערב שבת או בשבת, וכלשון המשנה: "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין". התשובה של רבי אבא בשם שמואל היא מלשון הפסוק "ולא יעבור", שאין לאחר את זמן הקריאה. אמרה נוספת אמר רבי אבא בשם שמואל: מניין שאין מונין ימים לשנים? שנאמר (שמות יב, ב) לְחֹדֶשׁ יְהִי הַשָּׁנָה – חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים. את האמרה הנוספת אומרים חכמים של קיסרי משמו של רבי אבא: מנין שאין מחשבין שעות לחדשים? שנאמר (במדבר יא, כ) עַד חֹדֶשׁ יָמִים – ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים.

בנוסף, ישנו הסבר לדברי המשנה שיש דברים שאנו דוחים אותם: "אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב וחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין". תשעה באב שחל בשבת אנו דוחים ומתענים ביום ראשון מפני שאין אנו רוצים להקדים את הפורענות. וחגיגה והקהל אנו דוחים כאשר היום הראשון חל בשבת, מפני שעדיין לא הגיע זמן החיוב, ואין לעשות את החיובים הללו לפני זמן החיוב בהם.

נראה, כי היפוכן של שני הדברים הללו, הוא הסיבה לכך שמקדימים את קריאת המגילה כאשר התאריך של פורים הוא בשבת. מגילה איננה סיפור על פורענות, ולפיכך רוצים אנו להקדים אותה, וזמן המגילה כבר הגיע, ולכן אפשר להקדים אותה.

מרכז הסוגיה: חגיגה וכל זמן חגיגה

בתוספתא שנינו "חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין", ושאלת הגמרא: המילה "חגיגה" בברייתא מובנת, ומובנה הוא כמו במשנה, שאם החגיגה חלה בשבת – מאחרים אותה לאחר שבת, אלא "זמן חגיגה" מהו? כדי לפרש את התוספתא ישנם שלשה הסברים של אמוראים, וכל אחד מהם מביא מקור תנאי שמחזק את שיטתו.

לפי רב אושעיא כוונת התוספתא היא כזו: חגיגה בשבת, ועולת ראייה אפילו ביום טוב שהוא "זמן חגיגה" – מאחרים. תוספתא זו היא כדברי בית שמאי, שסוברים שביום טוב מביאים שלמי חגיגה, אך אין מביאים עולה. וכן שנינו: "בית שמאי אומרים: מביאין שלמים ביום טוב ואין סומכין עליהן, אבל לא עולות, ובית הלל אומרים: מביאין שלמים ועולות, וסומכין עליהן".

רבא אומר, שפירוש הברייתא הוא, שאת החגיגה דוחים רק "כל זמן חגיגה", אך אם עבר הרגל ואדם לא הביא קרבן חגיגה – אינו חייב באחריותו, כדברי המשנה: "מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג והולך את כל הרגל כולו ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג - אינו חייב באחריותו".

רב אשי אומר, שחגיגה כל זמן חגיגה מאחרים, ואפילו עצרת שהוא רק יום אחד, אם חל יום זה בשבת אין מביאים בו קרבן חגיגה, שכן שנינו, שגם בית שמאי וגם בית הלל "מודים, שאם חל עצרת להיות בשבת, שיום טבוח (טביחת הקרבנות) אחר השבת".

האמוראים אינם מדגישים בפירוש את הקשר בין איחור החגיגה לבין הקדמת קריאת המגילה. עם זאת, בכך שהם נותנים דגש שונה לכך שמאחרים את החגיגה, ישנו גם הסבר לכך שהם מקדימים את קריאת המגילה. רב אשי מדגיש את העובדה שתמיד מאחרים את זמן החגיגה, ואפילו בעצרת, ונראה כי הדגש באיחור הוא על כך שהאיחור נובע מכך שהזמן עדיין לא הגיע. רבא מדגיש את העובדה שזמן האיחור הוא רק בזמן החגיגה, ונראה כי הדגש הוא על כך שיש זמן מסוים שבו ניתן להקריב חגיגה, בדומה ל'הקהל' שיש זמן מסוים בלבד לקיום מצוה זו. רבי אושעיא קורא את הברייתא כשיטת בית שמאי, ולפי זה אין סיבת האיחור בגלל שלא הגיע הזמן, אלא בגלל שיש בעיה להקריב באותו היום. נראה, כי גישה זו מתאימה לדברי הגמרא על תשעה באב, שאין להקדים את הפורענות.

החלק השלישי: רבי נטע נטיעה בפורים

בחלק השלישי של הסוגיה ישנם שלשה הסברים לכך שרבי נטע נטיעה בפורים, ובכך ישנו הסבר לדברי המשנה "אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין - מותרין בהספד ובתענית ומתנות לאביונים".

הגמרא פותחת במה שאמר **רבי אלעזר בשם רבי חנינא**: **רבי נטע נטיעה בפורים**, ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז, ובקש לעקור תשעה באב, ולא הודו לו. אמר לפניו **רבי אבא בר זבדא**: רבי, לא כך היה מעשה. אלא: תשעה באב שחל להיות בשבת הוה, ודחינוהו לאחר השבת, ואמר רבי: הואיל ונדחה - ידחה, ולא הודו חכמים. ואכן, קרא עליו רבי אלעזר את הפסוק "טובים השנים מן האחד", ומכיוון שהיה מישהו נוסף שזכר את המעשה, לא באה תקלה מתוך הזיכרון של האחד.

הגמרא תוהה היאך נטע רבי בפורים, אם שנה **רב יוסף**: "שמחה ומשתה ויום טוב, שמחה – מלמד שאסורים בהספד, משתה – מלמד שאסור בתענית, ויום טוב – מלמד שאסור בעשיית מלאכה!"

בתחילה מפרשת הגמרא, שרבי היה מחויב לעשות פורים ביום י"ד אדר, ואת הנטיעה הוא נטע ביום ט"ו אדר. אמנם, הגמרא דוחה הסבר זה, מפני שרבי היה גר בטבריה, וזו עיר שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וצריך לקרוא ביום ט"ו אדר. לפיכך, מפרשת הגמרא שרבי היה מחויב לעשות פורים ביום ט"ו אדר, ואת הנטיעה הוא נטע ביום י"ד אדר. ועל אף שחזקיה קרא מגילה בטבריה גם ביום י"ד וגם ביום ט"ו אדר, מפני הספק אם טבריה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, לרבי היה פשוט שזו עיר מוקפת חומה והוא היה חייב בקריאת המגילה רק ביום ט"ו אדר. ועל אף ששנינו במילה תענית "את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון, דלא למספד בהון", ופירש **רבא** שכל אחד אסור גם ביום של השני, ובני י"ד אסורים בתענית גם ביום ט"ו, ולהיפך, אך זהו דווקא לענין הספד ותענית, אבל איסור מלאכה הוא רק ליום אחד. לפי זה, מפרשת הגמרא את המעשה ברב, שראה אדם שהטיל פשתן ביום הפורים, וקילל אותו, והכותנה לא צמחה. והטעם, מפני שזריעת הפשתן היתה ביום הפורים עצמו של אותו אדם.

הסבר נוסף למעשהו של רבי אמר **רבה בנו של רבא**, שיום הפורים כלל איננו אסור בעשיית מלאכה, שכן בתחילה כתוב "שמחה ומשתה ויום טוב", ולבסוף כתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", ואילו יום טוב לא כתוב, מפני שעם ישראל לא קבלו על עצמם איסור מלאכה בימי הפורים. לפי זה, הטעם שרב קילל את אותו אדם שזרע פשתן בפורים הוא, שבמקומו של רב נהגו שלא לעשות מלאכה ביום הפורים, והמלאכה היא מדברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, אך במקומו של רבי לא נהגו לאסור את המלאכה.

לסיום, מביאה הגמרא הסבר נוסף למעשה של רבי: רבי נטיעה של שמחה נטע. וכשם ששנינו ביחס לתענית הגשמים, שאם עברו כל ימי התעניות ועדיין לא ירדו גשמים – ממעטים במשא ומתן, בבנין

ובנטיעה, באירוסין ובנישואין. ובא ההסבר שם בברייתא: בנין – בנין של שמחה, נטיעה – נטיעה של שמחה. כך גם רבי אסר רק בעשיית מלאכה שאיננה משמחת, אך הוא נטע נטיעה של שמחה.

שלשת ההסברים הללו לנטיעתו של רבי חלוקים בשאלה אם יש איסור עשיית מלאכה בפורים. לפי ההסבר הראשון, יש איסור עשיית מלאכה אלא שביום השני של פורים מותר לעשות מלאכה, לפי ההסבר השני אין בכלל איסור עשיית מלאכה בפורים, ולפי ההסבר השלישי אסור לעשות רק מלאכה סתמית, אך מלאכה של שמחה מותרת.

ויש להצביע על שתי הקבלות בין החלק הראשון והחלק השלישי.

ראשית, איחור תשעה באב שמקבל הסבר בחלק הראשון בכך שלא מקדימים את הפורענות, רבי ביקש לומר בחלק השלישי, שהואיל ונדחה – ידחה לגמרי.

בנוסף, שלשת ההסברים לכך שרבי נטע נטיעה בפורים מקבילים למימרות של רבי אבא בחלק הראשון של הסוגיה. המימרא הראשונה ציינה שאין להקדים את קריאת המגילה, שכן נאמר בה "ולא יעבור". למימרא זו, מתאימים דברי רבה בנו של רבא, שכן קריאת המגילה היא זו שאין להקדימה, אך כלל אין איסור מלאכה בפורים. המימרא השניה היתה מהפסוק לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה – חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים. למימרא זו מתאים ההסבר שרבי עסק בנטיעה של שמחה, שכן הפסוק מדבר על החודש המיוחד לעם ישראל, החודש בו יצאנו ממצרים. המימרא השלישית היתה מהפסוק עַד חֻדְשׁ יָמִים – ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים. למימרא זו מתאים ההסבר שרבי אסר את פורים גם בעשיית מלאכה, אלא שהוא נטע נטיעה שלא ביום החיוב שלו. הפסוק שמובא במימרא זו הוא על השליו שבקשו בני ישראל בזמן שאינו רצוי, ועל כך אמר להם ה' שהם יקבלו אותו במשך חודש, עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא.

*

זו לשון הסוגיה על פי החלוקה המוצעת:

- (1) [אי זו היא עיר גדולה? – כל שיש בה עשרה בטלנין. פחות מכאן – הרי זה כפר]. תנא: עשרה בטלנין שבבית הכנסת.
- (2) [באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. אבל זמן עצי כהנים, ותשעה באב, חגיגה, והקהל - מאחרין ולא מקדימין. אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין - מותרין בהספד ובתענית ומתנות לאביונים]. גמרא. באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. מאי טעמא? - אמר רבי אבא **אמר שמואל**: אמר קרא ולא יעבור.
- ואמר **רבי אבא אמר שמואל**: מנין שאין מונין ימים לשנים – שנאמר (שמות יב, ב) לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה - חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים.
- ורבנן דקיסרי** משום **רבי אבא** אמרו: מנין שאין מחשבין שעות לחדשים - שנאמר (במדבר יא, כ) עַד חֻדְשׁ יָמִים - ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים.
- (3) אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב וחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין. תשעה באב - אקדומי פורענות לא מקדמי, חגיגה והקהל - משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו.
- (4) תנא: חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין. בשלמא חגיגה, דאי מיקלע בשבתא - מאחרין לה לבתר שבתא. אלא זמן חגיגה מאי היא? - אמר **רב אושעיא**, הכי קאמר: חגיגה בשבת, ועולת ראייה אפילו ביום טוב דזמן חגיגה - מאחרין. מני - בית שמאי היא, דתנן (חגיגה פ"ב מ"ג): [בית שמאי אומרים], מביאין שלמים ביום טוב ואין סומכין עליהן, אבל לא עולות, ובית הלל אומרים: מביאין שלמים ועולות, וסומכין עליהן.
- (5) **רבא** אמר: חגיגה, כל זמן חגיגה מאחרין, טפי - לא. דתנן (חגיגה פ"א מ"ו): מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - חוגג והולך את כל הרגל כולו ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג - אינו חייב באחריותו.
- (6) **רב אשי** אמר: חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין - ואפילו עצרת דחד יומא מאחרין. דתנן (חגיגה פ"ב מ"ד): מודים, שאם חל עצרת להיות בשבת שיום טוב אחר השבת.
- (7) אמר **רבי אלעזר אמר רבי חנינא**: רבי נטע נטיעה בפורים, [ה, ב] ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז, ובקש לעקור תשעה באב, ולא הודו לו. אמר לפניו **רבי אבא בר זבדא**:

רבי, לא כך היה מעשה. אלא: תשעה באב שחל להיות בשבת הוה, ודחינוהו לאחר השבת, ואמר רבי: הואיל ונדחה - ידחה, ולא הודו חכמים. קרי עליה (קהלת ד, ט) טוֹבִים הַשָּׁנִים מִן הָאֶחָד.

(8) ורבי, היכי נטע נטיעה בפורים? והתני **רב יוסף**: שְׁמִיחָה וּמְשִׁיחָה וְיִוֵּם טוֹב (אסתר ט, יט), שמחה - מלמד שאסורים בהספד, משתה - מלמד שאסור בתענית, ויום טוב - מלמד שאסור בעשיית מלאכה! - אלא: רבי בר ארביסר הוה, וכי נטע - בחמיסר נטע.

איני? והא רבי בטבריא הוה, וטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון הואי! - אלא, רבי בר חמיסר הוה, וכי נטע - בארביסר הוה.

ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון? והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא! - לחזקיה - מספקא ליה, לרבי - פשיטא ליה.

וכי פשיטא ליה מי שרי? והכתיב במגילת תענית: את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון, דלא למספד בהון. ואמר **רבא**: לא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה! - הני מילי - בהספד ובתענית, אבל מלאכה - יום אחד ותו לא.

איני? והא **רב** חזייה לההוא גברא דהוה קא שדי כיתנא בפוריא, ולטייה ולא צמח כיתניה! - התם בר יומא הוה.

רבה בריה דרבא אמר: אפילו תימא ביומיה, הספד ותענית - קבילו עלייהו, מלאכה לא קבילו עלייהו. דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתיב. ואלא רב, מאי טעמא לטייה לההוא גברא? - דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור הוה, ובאתריה דרבי לא נהוג.

ואיבעית אימא: לעולם נהוג, ורבי נטיעה של שמחה נטע. כדתנן (תענית פ"א מ"ו): עברו אלו ולא נענו - ממעטין במשא ומתן, בבנין ובנטיעה, באירוסין ובנישואין. ותנא עלה: בנין - בנין של שמחה, נטיעה - נטיעה של שמחה. איזהו בנין של שמחה - זה הבונה בית חתנות לבנו. איזו היא נטיעה של שמחה - זה הנוטע אבורנקי של מלכים.